

Vážený pan
prof. PhDr. Petr Mareš, CSc.
předseda oborové rady pro český jazyk
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1

Posudek disertační práce Mgr. Andreji Svobodové *Komplexní studium Rukopisu dzikovského se zaměřením na grafickou, jazykovou a textovou analýzu české sbírky kázání*

Objektem disertační práce paní Mgr. Andreji Svobodové je staročeská památka zvaná *Rukopis dzikovský*. Jejím hlavním cílem je jazykový rozbor tohoto textu, neboť jde o pramen historické paleobohemistice sice známý, nicméně dosud málo prozkoumaný. Jelikož se analyzovaný rukopis vyznačuje některými zvláštnostmi jazykovými, staví před badatele mimořádně atraktivní, ale zároveň také mimořádně náročný úkol. Těchto vlastností si je autorka dobře vědoma, a tak přistupuje ke svému úkolu s promyšleným plánem, který vychází z pečlivé přípravy předcházející jazykové analýze. Součástí této přípravy je (řeceno slovy pomocných věd historických) zevrubná vnější a vnitřní kritika zkoumaného pramene, analýza nejruznějších pater textových vazeb a transliterovaná a transkribovaná elektronické edice staročeských pasáží zkoumaného rukopisu. Samozřejmostí je, že je daný pramen interpretován nejen v kontextu jazykově české literární produkce, ale i v kontextu relevantní středověké literatury latinské.

V první kapitole nazvané *Rukopis dzikovský: vznik, historie, popis* se autorka pouští do kritiky zkoumaného pramene. Nejprve určuje jeho jednotlivé části, z nichž se skládá 1. latinská postila na okruh *de tempore* (zvaná v práci *temporal*), 2. česká postila na okruh *de sanctis* (zvaná v práci *sanktorál*), 3. drobné latinské texty, jako jsou Desatero nebo sedm hlavních hříchů, 4. české glosy v latinských pasážích *Rukopisu dzikovského*. V zorném úhlu se ocitají všechny údaje relevantní pro úvahy o vzniku a dalším životě analyzovaného textu: autorka se zde pečlivě věnuje materiální stránce *Rukopisu dzikovského*, a to psací látce a ploše, typu písma, výzdobě zkoumaného pramene, počtu písařů či řazení jednotlivých složek. Za hlavní výsledky této analýzy je nutno považovat: a) na opisu se podílely dvě písařské ruce, označované v disertaci verzálkami C a L (autorka koriguje dosud předpokládanou existenci písařů čtyř), b) rozbor filigránů naznačuje, že opis mohl vzniknout na přelomu desátých a dvacátých let 15. stol.

V následující kapitole nesoucí název *Dzikovské kazatelské sbírky: obsah, atribuce, textové vztahy* se A. Svobodová věnuje obsahové stránce zkoumaného rukopisu. Snaží se ho analyzovat komplexně, tj. bez jazykové redukce na českou část. Dospívá k poznání, že z obsahového hlediska tvoří rukopis navzdory své dvojjazyčnosti jeden celek, který klasifikuje jako „tematický sermon, uvozený krátkým citátem neboli mottem z bible či jiné církevní autority, který je postupně rozvíjen“ (s. 28). Pro tento typ kázání byla vzorem literární činnost již zmíněného Peregrina z Opole. V kontextu peregrinovské kazatelské tradice pak autorka analyzuje makrostrukturu a mikrostrukturu ve zkoumaném rukopisu přítomných kázání.

V této kapitole se Mgr. A. Svobodová zabývá také otázkou autorské atribuce. Východiskem jí jsou teoretické úvahy, jestli je vůbec možné atribuovat starší texty, a pokud ano, tak jakým

způsobem. Takto metodologicky vybavena, podrobuje zkoumaný rukopis kritice. Vychází přitom z hypotéz předchozích badatelů, kteří navrhli rozdílné historické postavy. Všechny možnosti pečlivě váží a promýšlí, přičemž na základě informací obsažených v Długoszově *Historii* dospívá k závěru, že autorem mohl být český kazatel, patrně stoupenec české reformace, na jehož působení na královském dvoře ve Wišlici si u krále stěžoval krakovský biskup (s. 26–27). V následující části této kapitoly se autorka snaží postulovat možné funkce zkoumaného *Dzikovského rukopisu*. Předpokládá, že by mohlo jít o text sloužící jako kazatelská příručka anebo jako zbožná četba laiků (s. 29).

Ve zbývajících oddílech této kapitoly je autorčina pozornost napřena k důmyslné analýze mezitextových vazeb. Nejprve se věnuje rozboru vybraných textových úryvků ze sanktorálu, které porovnává s rozsáhlou latinskou a staročeskou produkcí: a) modlitba ve svatodušním kázání, b) kázání na den sv. Prokopa, c) kázání na den posvěcení kostela. Analýza kázání ukazuje, že znění v *Rukopise dzikovském* jsou „na textové i tematické rovině zcela svébytná“, která textově nenavazují na staročeské texty typu *Pasionálu* nebo *Kázáních založených na legendách* (s. 40). Jisté textové vazby lze však nalézt u kázání o sv. Prokopu a latinských prokopských legend (*Vita s. Procopii maior*). Naproti tomu v případě kázání na den posvěcení kostela jde o text přejatý z Husových čtení nedělních a svátečních (s. 42). V další části této kapitoly se autorka široce zabývá otázkou výběru a řazení jednotlivých nedělí a svátků, výběru perikop a výběru biblických citátů sloužících jako motto. Tato analýza ji kromě stanovení relevantního textového rámce zkoumaného textu umožňuje taktéž zamýšlet se nad datací a proveniencí *Rukopisu dzikovského*. Podle řazení pevně datovaných svátků vypočetl již Wislocki Velikonoce na 3. 4., které mohly připadat na toto datum pouze v letech 1390 či 1401 (s. 43). Co se týká proveniencí rukopisu, řada indicií naznačuje, že dílo vzniklo v diecézi olomoucké nebo vatislavské, vedle toho se však objevují údaje, které této možnosti odporují. A tak autorka formuluje svůj závěr o provenienci sanktorálu velmi obezřetně: „...sbírka pravděpodobně vznikla pro liturgické potřeby v prostředí, kde se sice čeština v této funkci používala, které však bylo od tehdejšího jazykového centra vzdáleno, o čemž svědčí jak stránka obsahová (výběr svátků, jejich posloupnost atd.), tak stránka jazyková (viz níže třetí kapitolu a *Závěr*).“ (s. 51) Specifický problém pak představuje průzkum 90 latinských citátů a jejich staročeských překladů, který hledá možné vazby mezi sanktorálem a některým ze staročeských evangeliářů, žaltářů anebo staročeské bible 1.–4. redakce (autorka v duchu svého latinsko-českého pohledu sleduje také to, nakolik se dotčené latinské citáty kryjí se zněním vulgátním). V otázce vazby biblických citátů na některou ze staročeských biblických redakcí konstatuje, že „...shody se vyskytují spíše napříč jednotlivými redakcemi, a nelze proto říci, že by se výrazněji blížil k některému z nich, markantní jsou však dvě jedinečné shody s EvOl...“ (s. 65). A nakonec dochází autorka k předvídatelnému závěru, dobře známému autorům analyzujícím homiletickou produkci ve starší době, „že u tohoto typu textu překladatelé nešli do již existujících překladů sbírek perikop či celobiblických textů, překládali ad hoc z latinské předlohy, kterou měli k dispozici“ (s. 65). Na závěr této kapitoly se věnuje českým glosám v latinských kázáních, u nichž opět konstatuje výraznou vazbu na *Evangeliář olomoucký* (s. 69).

Ve třetí, poslední analytické kapitole *Analýza grafické a jazykové stránky staročeských*

dzikovských kázání se autorka dostává k tomu, co je oborem jejího doktorského studia, tj. k rozboru pravopisné a jazykové stránky zkoumaného rukopisu. Svůj zájem směřuje především: a) ke stanovení transkripčních zásad, b) k vysvětlení „jazykových zvláštností“ zkoumaného rukopisu. V těchto částech je patrné, proč tento rukopis stál stranou české jazykovědné bohemistiky, neboť obsahuje celou řadu nestandardních jevů, které se v ostatních stč. pramenech nevyskytují anebo se vyskytují zcela výjimečně. Autorka si nicméně v této složité otázce počíná zkušeně a v analýze zkoumaných dat i ve stanovení transkripčních řešeních projevuje velkou dávku profesionálních dovedností. Kromě formulování konkrétních transkripčních zásad lze za zaznamenáníhodné výsledky považovat: 1. stav jazyka odpovídá v předchozích kapitolách vytýčené dataci rukopisu do prvních dvou desetiletí 15. stol., 2. v textu se objevují nářečně motivovaných jevy lokalizovatelné do oblastí východních nebo severovýchodních částí moravských nářečí (s možnými přesahy do slezskočeského nářečního areálu anebo do oblastí slovenských nářečí). Na tomto místě by snad autorka mohla více zohledňovat specifickou jazykovou situaci Slezska, od 14. stol. součásti zemí Koruny české. Zde se totiž čeština dostala do funkční konkurence s polštinou. Je sice pravda, že toto téma není zatím dostatečně zpracováno, nicméně by bylo možné najít práce, které se těchto otázek dotýkají (kromě A. Svobodovou zmíněných autorů se tímto tématem zabývá také J. Maliciki). Vzhledem k množství nestandardních jevů mi v práci také schází reflexe historického vývoje polštiny a stavu přílehlých slezských dialektů (v seznamu literatury marně hledám díla autorů, jako jsou Klemensiewicz, Rospond, Dejna či Nitsch). Jako příklad nevýhod, které s sebou absence této perspektivy nese, může sloužit hodnocení koncovky 1. os. pl. *-mě* jako polonismu, avšak bez odkazu na relevantní polonistickou práci.

Zájem o nestandardní jevy pohlcuje autorku natolik, že standardními jazykovými aspekty zkoumaného textu se zabývá spíše okrajově. Je to škoda, protože jazykové stránce pramene je věnováno jen 40 (byť velmi kondenzovaných) stran disertace. Pro podrobnější prozkoumání se by se zejména nabízely syntaktická a lexikální vrstva sanktorálu. Jejich detailnější výzkum by mohl ústít do úvah o stylu zkoumaného textu, ze kterých by pak mohlo vyplynout, čím odpovídá jazyk tohoto textu jazyku stč. kazatelských prací a čím se naopak od této produkce odlišuje. Vedle toho mě příležitostně při čtení této kapitoly rozptylují případy, kdy při práci autorka ~~podléhá~~ s kanonickými texty české paleobohemistiky adoptuje zastaralou terminologii:

1. Při analýze grafiky operuje s konceptem písmen, přičemž nerozlišuje mezi fenomény majícími charakter ideálního konstruktů (grafémy) a jejich konkrétními realizacemi (grafy/alografy/písmeny/literami).
2. Rozbor zvukové stavby je vnímán perspektivou stavu a vývoje jednotlivých hlásek, přičemž se málo hledí na systémové předpoklady fonologických změn. Absence fonologického pohledu se projevuje mj. také v tom bodě, že nejsou odlišovány fonémy od alofonů/fónů či hlásek.
3. Na s. 125 volí autorka termín *kmenosloví* ve významu *slovotvorba*.
4. V práci se často užívá slovní spojení *východní nářečí*, přičemž až z výkladu na s. 132 lze dedukovat, že se tím míní moravské, východomoravské, moravkoslezské nebo

polsko-české dialekty a někdy patrně také slovenština. Je jasné, že v případě analýzy stavu nářečí ve staročeském období více tušíme, než víme, avšak užití takto významově neurčitého označení považuji za nešťastné. Váže se totiž souhrnně k oblastem, u nichž nelze vzhledem k odlišnému historickému vývoji předpokládat podobnou jazykovou situaci: a) současné středomoravské a východomoravské dialekty se vyskytují na jazykovém území s kontinuitou velkomoravskou, b) současné slezskomoravské (slezskočeské, západolašské) a slezskopolské (západotěšínské, východolašské) dialekty se vyskytují na jazykovém území, které jednak navazuje na nepříliš jasnou jazykovou tradici kmene Holasiců, jednak se nachází na vnějším okraji areálu východolechických dialektů polštiny. Nadto je termín *východní nářečí* nevhodný i z hlediska geografického, neboť může být asociován: a) s východočeskými nářečím, b) s moravskými nářečím, c) s východomoravskými nářečím. A podle mého soudu nebude patrně asociován se severomoravskými (slezskomoravskými) dialekty.

Výkladová část disertační práce je ukončena šestistránkovým *Závěrem*, který není jen pouhým shrnutím jednotlivých kapitol a dílčích poznatků, nýbrž korunou celé práce, v níž se brilantním způsobem syntetizují dosažené výsledky autorčina bádání. Autorka zde prokazuje schopnost skloubit své dílčí poznatky a zařadit je do kontextu celkového vývoje češtiny. Za závěr práce jsou pak zařazeny tradiční rubriky disertací: *Použité zkratky a značky*, *Zkratky citovaných pramenů* a *Seznam použité literatury*. Poté následuje opulentní konvolut příloh zahrnující: I) tištěné přílohy – *Chronologický soupis kázání dzikovského temporálu a sanktorálu*, *Chronologický soupis kázání Peregrinova temporálu a sanktorálu*, *Liturgický rok podle dzikovského a Peregrinova temporálu a sanktorálu*, *Synopse biblických mott v dzikovském a Peregrinově temporálu a sanktorálu*; II) elektronické přílohy (vložené na CD-nosiči) – *Transliterovaný přepis dzikovského sanktorálu*, *Transkribovaný přepis dzikovského sanktorálu*.

Otázky, které by se mohly stát součástí obhajoby:

1. Jak již bylo na začátku posudku řečeno, autorka postuluje, že možným autorem zkoumaného textu mohl být český kazatel působící ve Wišlici. Nenabízí obsahová stránka zkoumaného textu možnost rekonstruovat jeho autorskou osobnost? Nebylo by možné nalézt indicie např. o tom, jaké ho byl vzdělání, stáří, společenského původu, jestli byl mnich apod.?
2. Na s. 111 se píše: „Stále jsou hojně zastoupeny jednoduché minulé časy: aorist [...] a imperfektum [...]. Ze složených slovesných tvarů nacházíme složené préteritum [...] a plusquamperfektum označující děj předminulý.“ Kromě plusquamperfekta se neuvádějí další informace o funkčním odlišení jednotlivých minulých časů. Nemohla by autorka zmínit, jestli se ve zkoumaném textu projevují nějaké rozdíly v jejich funkční distribuci a frekvenci? Jednoduché minulé časy a složené minulé časy se objevují bez rozlišení? Nelze zaznamenat rozdíly v jejich distribuci např. ve vlastním textu, citátech nebo přímé řeči?

Jaká je frekvence plusquamperfekta? A jakou má podobu? *Biech přišel, bych přišel, nebo byl jsem přišel?*

3. V rozboru *nt*-ových participií se objevují výklady o jejich funkci nevazebných objektových kopredikátů (typ *uzřě jednoho mniška sediece*). Mladší inovace typu *uzřě jednoho mniška, an sedie* se nevyskytla? A jiné funkce participií, jimiž se stará čeština lišila od češtiny nové, nebylo možno zaznamenat? Jde především o funkce vazebného subjektového kopredikátu typu *mniš se kúpě u Vltavě*, participií ve frázi relativního adverbia typu *nevíte co prosieć*, fázového slovesa *plaćic nepřestává*. Nebylo by možno podle přítomnosti/absence těchto konstrukcí usuzovat na dataci zkoumaného textu, popř. na vliv předlohy?
4. Bylo by možné na syntaktické stavbě sanktorálu pozorovat vliv latiny?
5. Na s. 122 se píše: „Velmi produktivní je tvoření **denominativních** (zvýraznil P.K.) substantiv na *-stvie*, na *-ost* [...]: *ukrutnost* [...], *-(n)ík* [...] *liceměrník* 46r, *zákonník*, 46v, *vražedník* 51v, *protivník* 51v, 95r, *následovník* 2krát 95r [...]“. Co v tomto případě znamená označení *denominativní substantiva*? Podle mého soudu se zde objevují slova utvořená od rozdílných slovních druhů: zatímco formace s *-ost* jsou odvozena od adjektiv (*ukrutný* → *ukrutnost*), formace s *-(n)ík* jsou interpretovatelné jako deadjektiva (*licoměrný* → *licoměrník*), desubstantiva (*zákon* → *zákonník*) nebo deverbativa (*následovati* → *následovník*).

Celkově lze posuzovanou práci hodnotit jako povedenou. Její autorka prokázala schopnosti a dovednosti jazykovědce se specializací jazykovědná paleobohemistika, mezi které patří: a) kritika konkrétního pramene, b) identifikace mezitextových vazeb, c) adekvátní analýza jazykové stránky, d) ediční příprava, e) práce s relevantní sekundární literaturou a informačními zdroji. Mgr. A. Svobodová tak ve své disertaci prokázala, že již je samostatnou vědeckou pracovníci. Na tomto místě velmi rád konstatuji, že její disertační práce splňuje formální požadavky na disertační práce standardně kladené, a proto ji doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnotit klasifikací *prospěla*.

Ve Zlíně 5.2.2017

doc. Mgr. Pavel Kosek, Ph.D.
Ústav českého jazyka FFMU
A. Nováka 1
602 00 Brno

